

тах. Приятелі рятували й один одного. Павлуша допомагав Яві, коли він підвернув ногу, захворів від переохолодження. Коли Яві стало краще, приятелі вирішили захистити свою вчительку. І знову сталася нова пригода. Вони побили палицями лейтенанта Пейчадзе, який зізнався, що кохає її.

Васюківка готувалася до весілля. Однокласники писали вірші, співали пісні, а Ява й Павлуша вирішили запустити на весіллі величезного повітряного змія. Всю душу вклав Павлуша в цього змія, а Ява придумав "електрифікацію, щоб отримати справжній ефект. У темно-синьому небі барвисто засвітився чарівний ліхтар. "Слава Галині Сидорівні!" – золотом палали на ньому слова з одного боку. "Бажаємо щастя!" – червоно світилося з другого боку. "Не забувайте нас!" – жовто промінилось з третього. А з четвертого боку щасливо усміхався чорновусий красень лейтенант" [6, с. 409]. Хлопцям поталанило, це був справжній триумф. Але все не так просто закінчилось, долітаючи до землі, змії вже палав, наче великий факел. Він з тріском упав на землю, розсипав іскри. Все спалахнуло навколо нього. Вогонь підбирався до скошеного сина. Хлопці кинулись гасити пожежу. Вогонь почав відступати й нарешті погас. Обличчя товаришів були закіптюжені, одяг обгорів, але вони були щасливі як солдати-переможці. Товаришування стало ще міцнішим, і їм вже не заважала Ганька.

Товаришування двох нерозлучних хлопців не змогло перемогти перше кохання. Дівчата, які спочатку викликали відчуття ревності, зрештою стали помічницями в біді й кращими подругами.

Трилогія В. Нестайка вигідно відрізняється від більшості творів української дитячої літератури. Відрізняється відсутністю дидактики, традиційної малоросійської туги, що ними зазвичай славиться вітчизняна, хай навіть і дитяча, література. У "Тореадорах з Васюківки" немає етнографізму, і – що найцінніше – сільське (нарочито, слід зазначити, сільське, хоча б із огляду на назву книги) походження її "головних героїв" жодною мірою не призводить до меланхолійного замилювання, не спонукає до не менш традиційного в нашому письменстві протиставлення сільської автентики та моральної незайманості васюківських тореадорів зовнішній, міській (себто антиукраїнській) цивілізації.

Герої цієї книги самодостатньо оминають подібні спокуси вітчизняних літературних традицій, цілком адекватно сприймаючи дійсність, що їх оточує, а оточує їх, слід визнати, дійсність чудесна й знаменита – неповторні 60-і, з яких нашими героями, без особливого огляду на місце проживання, жадібно вичленовуються і типовий Робертіно Лоретті, і супермодне київське "Динамо", і по-новому на той час відкриті "12 стільців", і не відкриті (офіційно) "бітли" з їхньою "Yellow Submarine", підводним човном, що так природно виглядає в степах України – геніальна знахідка автора й видавця, ця "бітлівська" вставка [2, с. 2].

Загалом, окремо хочеться говорити не лише про текст, а й про ті зміни, що в ньому відбулися. В. Нестайко позбавив повість деяких неминучих ідеологічних нашарувань минулої доби, деталей, незрозумілих сучасному, а тим паче майбутньому читачеві. Але навіть і без цього редагування, без нових епізодів і "єлоу субмарин", книга і дотепер лишається напрочуд актуальною, саме завдяки самодостатності й невимуженості сюжетних перипетій, бурхливих діалогів, конкретного гумору. Сьогоднішні діти, не гірше від їхніх однолітків часів ХХ з'їзду, зможуть оцінити всі ті сентенції й одкровення, що ними густо й щедро пересипані сторінки "Тореадорів з Васюківки", як-то, про необхідну соціально-економічну ієрархію при будівництві власного метрополітену – "Три копійки в один кінець. Родичі – безплатно. З учительки математики – п'ять копійок" [6, с. 10]. Та й усі інші нестайківські інтонації й означення, всі його "шмарогузи" й "глистюки паралізовані", всі його, суто хіпівські "старіки" і "класнучо", якими впевнено кидаються Ява Рень і Павлуша Завгородній. Отже, думаючи про нинішню читацьку аудиторію повісті, можна лише додати слідом за його героями: "Тримайся, людство" [2, с. 2].

З огляду на зазначене, твори В. Нестайка мають пригодницький характер, важливу сюжетно-композиційну роль у них відіграє мотив таємниці. Діти люблять пригодницьку літературу, бо вона насичена незвичайними подіями й несподіваними поворотами. Повість В. Нестайка має провідну сюжетну лінію – це пригоди Яви та Павлуші. Ці персонажі змальовані максимально докладно, повнокровно. Натомість другорядні герої окреслені менш чітко. Атмосфера таємничості й загадковості, ситуації припущення й розгадування ваблять дітей. Крім того, прозаїк наситив свою повість щирим, іскрометним сміхом, який допомагає молодій людині формуватися в непересічну особистість, а гостра й влучна сатира сприяє шліфуванню характеру, допомагає позбутися негативних звичок, вікристилізувати силу волі. За всіма пригодами героїв, їхніми суперечками, про які В. Нестайко розповідає просто-таки винахідливо, не зникає і не розчиняється головна концептуальна настанова: піднести, опоетизувати дитинство з усіма його привабами, його свіжість, невимуженість, наївність у сприйнятті світу.

1. Андрусенко В.П., Загребельна Л.С., Козырь Е.В., Петрова Л.П. 50 знаменитых украинских книг. – Х., 2004; 2. Жадан С. Класнучо! "Тореадори з Васюківки" // Артвертел. – 2004. – 29 серп.; 3. Караменова Т. Книжки, що не зраджують: Аналіз творчості В. Нестайка // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колежах. – 2001. – №3; 4. Костецький А. Бо в дитинстві був рудий: Пригоди славнозвісних книг // Початкова школа. – 2001. – № 6; 5. Нестайко В. Чому я пишу для дітей // Література. Діти. Час – 1989. – Вип. 14; 6. Нестайко В. Тореадори з Васюківки: Трилогія про пригоди двох друзів. – К., 2004; 7. Чайковський Б. Лідер дитячого письменства // Літературна Україна. – 2000. – 3 лют.

Надійшла до редколегії 13.10.06

К. Усачова, асп.

СПЕЦИФІКА СЕМАНТИКИ ПРИМІТОК У ТВОРАХ НАТАЛЕНИ КОРОЛЕВИ

Досліджено особливості змістового та функціонального навантаження авторських приміток у творах Наталени Королеви. Використано маловідомі архівні матеріали та прижиттєві видання творів письменниці, що дозволяє зробити аналіз максимально повним.

Is dedicated to investigation of peculiarities of content and function of author notes in writings of Natalena Koroleva. It is used a little known archive materials and early editions of authoress writings in this work, what helps to make analysis complete.

Сучасне літературознавство відносить примітки, навіть якщо вони зроблені самим автором твору, до галузі текстології, тож досить рідко коли розглядає їх як частину досліджуваного тексту художнього твору. Став-

лення це, безумовно, правильне, зважаючи на те, що найчастіше примітки бувають видавничі, тобто належать редактору, упоряднику чи перекладачу тексту, і таким чином входять у довідковий апарат видання. У

© Усачова К., 2007

такому разі примітки більш правильно називати коментарем, оскільки його тематика може стосуватися широкого ареалу тем, зокрема вирізняють текстологічний (історія та особливості тексту), історико-літературний (історія та особливості художнього твору), реальний (висвітлення використаних автором фактів чи натяків) та лінгвістичний (пояснення незрозумілих слів) коментар. Інколи подібний коментар може навіть мати характер окремого видання (праці Ю. Івакіна, присвячені поезії Т. Шевченка).

Дещо іншого ставлення вимагають ситуації, коли автор сам коментує свій твір. Такий випадок у більшості словників характеризується як "авторські примітки". Проте в 1981 році в передмові до нотаток П. Тичини "Із щоденникових записів" Л. Новиченко застосував термін "автокоментар" для характеристики фрагментів-заготівок до незакінченого задуму П. Тичини – книги "Як я писав". Цей термін можемо назвати найбільш влучним для визначення явища коментування автором своїх творів.

Автокоментар здебільшого буває затекстовим. Як приклад можна навести "Примітки до Євгенія Онєгіна" написані самим О. Пушкіном. Причому коментар автора стосувався як творчого процесу ("Написано в Одесі", або "Написано в Бессарабії" [9, с. 166-167]), чи пояснення згадуваних реалій, так і відтворення віршів, які нав'язали автору певні рядки, а також коментування реакції публіки та критиків на попередні видання твору ("Наші критики, вірні шанувальники прекрасної статі, сильно засуджували непристойність цього вірша" [9, с. 168]). Дещо інакший вигляд автокоментар має у І. Франка – до деяких своїх оповідань (напр., "Хлопська комісія", "Казка про Добробит" тощо) він писав невеликий коментар-передмову, де висвітлював джерела постання творчого задуму чи окремих реалій твору. Тобто автор сам дає доступ читачеві до своєї творчої лабораторії. Ще більшою мірою такий доступ дається, коли автокоментар має характер окремої роботи чи статті, варто згадати хоча б великі за обсягом "Пояснення на твори Державіна...", які сам автор зробив наприкінці життя з метою залишити, навіть нав'язати, нащадкам авторське розуміння того змісту, який він вкладав у свою поезію.

Ще один варіант автокоментарів стосується випадку, коли це меншою мірою коментування, більшою – невеликі примітки-пояснення. Як приклад можна згадати "Триписи" Т. Шевченка до поеми "Гайдамаки". Здебільшого це коротке висвітлення змісту географічних та історичних реалій, згадуваних у творі. Але іноді Шевченкові пояснення зачіпають джерела постання певних образів у поемі ("Так про чигиринське свято розказують старі люди" [10, с. 333], або "Червонець, що дав Залізняка хлопцеві, і досі єсть у сина того хлопця, котрому був даний, – я сам його бачив" [10, с. 334]). Такі примітки меншою мірою, ніж попередні згадувані випадки, вимагають своїх, осібних, зроблених із залученням сучасних методів, коментарів.

Проте одним з найцікавіших випадків автокоментування, не тільки в історії української літератури, а й в історії літератури взагалі, можемо вважати коментар, написаний до своїх творів Н. Королевою. Варто зазначити, що лише лічені прижиттєві видання творів письменниці містять авторські коментарі, більшість приміток залишилися в рукописах творів авторки та не здобулися на увагу не тільки редакторів та видавців текстів Н. Королеви, але й більшості дослідників як творчості письменниці, так і дослідників-текстологів загалом. Хоч за змістом цей автокоментар виходить досить широко за межі простого пояснення автором своїх творів. Дослідження приміток у творах Н. Королеви дозволяє не тільки заповнити певну прогалину в історії української

літератури, але й дати деякі ключі до розшифрування творчого шляху та історії текстів письменниці загалом. Проте для виявлення таких "ключів" необхідно з'ясувати історію та характер автокоментарів у творах Н. Королеви, виявити, які типи приміток найбільш властиві для стилю письменниці, простежити, як автокоментар співвідноситься з основним текстом її творів, що і є метою цієї статті.

Важко визначити, чи писала Н. Королева пояснення до своїх творів одночасно із самими творами. Ранні рукописи більшості її текстів були або втрачені під час обох світових воєн, або загублені, принаймні сучасне їх місцезнаходження невідоме. Почала друкувати свою україномовну прозу письменниця у 20-30-х роках ХХ ст. у львівській періодиці, а в 1935-1938 роках окремими книжками вийшли кілька її повістей та збірок оповідань. Лише деякі з цих видань містять невеликі примітки лінгвістичного характеру – здебільшого, це переклад іншомовних слів чи стисле пояснення "екзотичних" реалій. Тільки після війни, у невеликій підбірці з п'яти оповідань Н. Королеви "Подорожній" (1953) з'являються дещо ширші коментарі, переважно історичного чи лінгвістичного характеру. І лише 1961 року в Торонто виходять друком одразу дві великі повісті письменниці – "Предок" та "Quid est veritas?" – з докладним, навіть надмірно деталізованим, автокоментарем. До цих двох можна додати третє подібне канадське видання – повість "Без коріння", що вийшла друком невдовзі після смерті Н. Королеви.

Тільки цей стислий огляд видань авторки дозволяє зробити припущення, що ґрунтовні коментарі до своїх творів письменниця почала писати вже на схилі життя. Цю думку опосередковано підтверджують й інші факти. Зокрема у багатьох своїх листах та коментарях до друкованих та недрукованих творів Н. Королева часто жаліється на неправдивий, виправлений та перекручений характер перших видань її творів. Так, у листі до О. Бабишкіна вона, обіцяючи вислати одне оповідання з "Легенд Старокиївських", пише: "Якщо дістану – перешлю Вам, а "Легенди" ще й виправлю. Бо ті видавництва, що мене друкували, часами дивні річі туди давали "виправляючи". Так, напр., вже не згадаю котре видавництво дало "висвітлення" про Мадрид "портове місто". То що ж казати ще?" [8, с. 176]. Ще яскравішим прикладом може бути історія тексту повісті "Предок". Перші два (в періодиці та окремою книгою) львівські видання твору не містять ніяких приміток. Канадське видання вже має дуже докладні коментарі, причому видавець зазначає, що коментар зроблений письменницею якраз для нинішнього видання, що підтверджується посиланнями в деяких фрагментах приміток на "теперішній" вік авторки – більш як 70 років. І, нарешті, в архіві письменниці збереглася перша частина повісті, що її авторка, вочевидь, почала наново переписувати незадовго до смерті – ця частина містить коментарі, яких немає в попередньому виданні, зокрема й такий: "По перше була повість друкована р. 1937 у Львові, зі страшними "виправленнями". Перед 13 роками, Еспанія визнала мене за цю повість "еспанською письменницею" [4, арк. 1]. Тож можна стверджувати, що одним із поштовхів до написання автокоментарів було бажання авторки бачити свої твори правильно надрукованими та слушно висвітленими.

Варто зазначити, що Н. Королева писала дуже докладні примітки лише до своїх історичних творів ("Предок", "Сон тіні", "Останній бор", "Quid est veritas?"), автобіографічні твори містять переважно тільки висвітлення справжніх прізвищ осіб та пояснення іноземних реалій. Лише зрідка трапляються ширші коментарі чи думки авторки. Цю ситуацію легко зрозуміти, коли де-

тально розглянути, що саме є змістом автокоментарів у творах Н. Королеви.

Весь автокоментар у творах письменниці можна умовно розділити на три типи. Перший із них можна охарактеризувати як *тлумачення*. Оскільки такі коментарі містять переважно тлумачення застарілих, рідко-вживаних, іноземних слів або історизмів, то цілком слушно буде назвати їх глосами. Коментар авторки може мати характер простого перекладу ("Септима – тиждень" [6, с. 135]), або ширшого пояснення змісту і походження слова ("Доміна – титул, яким у Римі називали матрону – пані дому" [6, с. 123]), або докладних, енциклопедичних відомостей про слово чи вислів ("Попіна – шинок близько храму (поганського), в якому звичайно сиділи й чекали нижчі жерці, "попі", що заколювали та розрізували офірних звірят. Українська народна назва "піп", "попи" походить не від цієї чисто римської назви, а від перекрученого грецького слова "папа", що означало "отець". Так греки називали своїх духовних" [7, с. 66]). Глоси – найпоширеніший варіант коментарів у творах Н. Королеви. Вочевидь, письменниця почала супроводжувати ними свої тексти ще у 30-х роках, а потім, уже в 50-х, вона саме на основі глос дописувала чи заново робила всі інші примітки.

Другий тип автокоментарів у Н. Королеви носить характер *доповнень-пояснень*. Примітки містять посилання на джерела постановки певних подій та образів у творах, пояснення окремих фактів і нюансів як відповіді на закиди критиків та читачів щодо попередніх видань творів. Судячи із загального самовиправданого та самопояснювального тону цих автокоментарів, можна зрозуміти, наскільки допікали Н. Королеві не тільки закиди багатьох львівських критиків 30-х років, але й звичайне нерозуміння, недовіра читачів до правдивості описуваних у творах речей. Саме тому в рукописах та прижиттєвих виданнях письменниці можна побачити численні коментарі, що складаються з одного слова – "історично", або – "історичний, задокументований факт". Якщо справа стосується легенд – коментар стає дещо детальнішим, з посиланням на перські / тарасконські / південнофранцузькі / піренейські тощо легенди, з поясненням їх суті чи походження. Відповіді на подібні закиди носять дещо сердиту тональність – письменницю відверто драгувала необхідність переконувати когось, що все написане нею не вигадка: "Пишу ці пояснення для того, щоб не закидали мені (як дехто, прочитавши мою автобіографію "Стежками і шляхами життя"), що пишу "самі фантазії", в яких "нема й половини правди"... для тих, хто крім свого містечка та "Рідної Школи", більш нічого не бачив" [7, с. 127]. Фраза "це не гарячкова фантазія авторки" також нерідко зустрічається на початку багатьох приміток творів Н. Королеви. Інколи роздратування переходить у гірку іронію: "Галицька критика писала про мене – за те, що в Палестині, в загубленому в оазі монастирі "святкувала свято св. Василя" – що я "не маю уяви про те, що пишу", бо "де-ж видано Василіанський монастир в Палестині у XV стол." Але, очевидно, що "сидючи у своєму зачумінку, Н. Королева нічого не бачила й уявляє собі різні фантастичні образи минулого". "Зачумінки" у яких перебувала Н. Королева зветься Рим (з Ватиканською бібліотекою), Париж, Мадрид. А Н. Королева є археологом, який працював на розкопках в Помпеї, Єгипті, Персії, й... навіть у Криму (Тавриді)! Шукаючи там слідів грецької й римської культури" [2, арк. 87].

Зовсім іншу, спокійнішу тональність має автокоментар Н. Королеви, коли їй доводиться пояснювати своє бачення релігійних образів, понять і тенденцій: "Автору хотілося освітити погляд на християнство, який могли

мати люди старо-римської доби, які не дивилися на християнство як на офіційно-призану релігію. Римляни цезарського Риму ніяк не були нахильні до містицизму. Але "новою наукою" цікавився багато римських філософів, хоч-би тому, що нею цікавився Адріян (імператор, герой повістей Н. Королеви "Сон тіні" та "Останній бог" – У.К.), мав диспути "з християнами, приймав від них апології". Для Римлян це була новина" [2, арк. 167]. Так само чіткі, розлогі та детальні коментарі життєписного характеру. Залежно від теми повісті вони можуть бути агіографічного чи історичного характеру. Перші – агіографічні – дають докладне висвітлення не тільки подробиць, пов'язаних зі святими, але й джерел, з яких було взято відомості: "Деякі автори виводять рід св. Олени з королівської родини, що володіла Британією, інші – поміщують таберну, з якої походила св. Олена, в Кападокії, але капітальні агіографічні твори, як многотомний Heiligen Lexicon та Боляндисти, стверджують, що св. Олена була родом з Тавриди-Криму" [3, с. 42]. Важливою особливістю, що дозволяє говорити саме про агіографічний, а не просто християнський характер подібних коментарів, є їх орієнтованість саме на культ згадуваних у текстах святих (навіть якщо вони діють у творі як історичні постаті) – тобто майже завжди дається посилання на місце поховання та особливості вшанування святого: "Сара – історична постать і канонізована свята. Цигани уважають її за свою "патронку", бо була вона єгиптянка, а цигани мають себе за нащадків стародавніх єгиптян, безпідставно, бо тип староегипетський цілком інший. Гробниця св. Сарі знаходиться в Південній Франції (Камагра, місто Saintes). Туди сходяться цигани з усієї Європи приблизно тиждень по Великодні на велику прощу" [6, с. 123]. Другі – історичні – дають більш вибірккову інформацію щодо постаті чи події, в них більше помітна особиста думка авторки.

Подібні історико-релігійні доповнення та пояснення Н. Королева могла, мабуть, вписати і в текст, це полегшило б читання, зробило б твір "масовішим". Вочевидь, такі закиди письменниці також робилися, оскільки в автокоментарі до повісті "Предок" вона вважає за необхідне пояснити, що "висвітлювати це у тексті, це – псувати стиль, псувати повість, перетворювати справжню літературну річ на дидактичне повчання або на проповідь. Я не є парох, і не виголошую Слово Боже, але я тільки письменниця історичних повістей і моє завдання – утворити атмосферу того часу, про який пишу: дати їй відчуття читачеві!" [5, с. 261] Варто зазначити, що в автобіографічних творах Н. Королева все ж включає інтертекстові коментарі, але тільки такого ж автобіографічного характеру, тобто – не розриваючи основного змісту. В історичних повістях будь-які коментарі (історичні, автобіографічні, критичні) винесено за межі твору.

Деякі з них вже не можна назвати доповненнями чи поясненнями, оскільки вони не мають жодного відношення до основного тексту твору. Такі примітки починаються зі звичайної глоси, інколи – з пояснення чи самопояснення, а потім переходять у спогад, з цілком своїм, окремим настроєм, текстовою будовою та жанром. Подібні замальовки в жодному разі не є відповіддю на критику, тому вони ніколи не мають характеру виправдання. Більше того – це переважно цікаві, веселі поетичні згадки: "Майже всю ніч ми просиділи коло багаття, слухаючи то одного, то другого із старших прочан, що розповідали різні старовинні події, повір'я, вірування... Незабутні часи!.. І незабутня з них радість!" [6, с. 135] За емоційністю, суб'єктивністю та повною окремістю від твору подібні примітки можна прирівняти до листів, а в структурі тексту вони утворюють паралельний, окремий текст, але не паратекст – оскільки за

відомою класифікацією інтертекстуальних зв'язків Ж. Женнета, до паратексту, по суті, належать всі коментарі тексту, що містяться в ньому самому [1, с. 59], тобто всі примітки чи автокоментар. Отже, по суті, ми маємо справу з уривками чи уламками мемуарів письменниці, записаними у формі коментарів до творів: "Року 1919 авторці довелося бути якийсь час перекладачицею в Українському Міністерстві Закордонних Справ. Там авторка – зі здивуванням дуже щирим! – пересвідчилась, що найліпше володіли українською мовою такі "українці" як: граф де Бальмен, панна Тереза Бергоньє, Ян Карашевич-Токаржевський. А такі "корінні" українці як панна Гудим-Левкович, родина Тарновських, а такі з "типово-українськими" прізвищами як Кравченко, Ковбасюк – наймення не вигадані! – або не вміли зовсім по-українському, або дуже кепсько. Панна Гудим-Левкович не вміла навіть відповісти: "так!" або: "ні!", а казала: "да", "нет". Де Бальмен був давній французький емігрант і жив завжди ціле літо, аж до осені глибокої, на селі, на Чернігівщині. Інакше – був це старшина (навіть генерал) царської ґарди. Тереза Бергоньє була донькою француза, що мав у Києві театр і готель та маєток – чи віллу – на селі, де, звичайно, також родина Бергоньє проводила літо. Ян Карашевич-Токаржевський, литвин, якого особливо поважаю за те, що завжди виправляв, коли його наймення "виправляли" на "Іван". Казав: "Ні! Ян – бо я литвин!" Отже, ті на Великій Україні, хто жив на селі й бачив зблизка, що є "український нарід", – знав його мову й рахувався з нею. Ті ж українці, що мешкали в містах, знали – і поважали! – тільки "мову панську", але не "простонародну" [5, с. 258].

Необхідно підкреслити, що рівень суб'єктивізму та автобіографічності у всіх коментарях Н. Королеви на-

стільки великий, що інколи пояснення реалій, відповіді на критику та відсторонені спогади письменниці перемішуються в один суцільний автокоментар з виразною тенденцією не тільки пояснити себе, але й просто розказати про себе.

Як висновок, можна з великим ступенем вірогідності стверджувати, що Н. Королева більшість автокоментарів до своїх творів писала вже на схилі життя, до чого спонукала її бажання залишити нащадкам невикривлені та слушно витлумачені тексти своїх творів, а також відкинути закиди критиків на свою адресу та розказати про свої справжні задуми та життя. Функціонально можна виділити три типи коментарів у творах письменниці: тлумачення, або глоси; доповнення-пояснення окремих епізодів, фактів та мотивів у творах; паралельні, окремі тексти мемуарного характеру в загальному обсязі коментарів. За змістом – переважна частина автокоментарів має виразний автобіографічний характер, кожен твір неодмінно супроводжується великою кількістю глос, а у творах на історичну тематику також поширені історичні та агіографічні коментарі.

1. *Беляєва Н.* Історична проза Валерія Шевчука в інтертекстуальному аспекті // Слово і час. – 2001. – №4; 2. *Королева Н.* Останній бог. – Літератні архів Паматнік народního písemnictví, č. prír. 73/66, č. inv. 2; 3. *Королева Н.* Подорожній: Легенди. – Торонто, 1953; 4. *Королева Н.* Предок (з анналів й легенд). – Літератні архів Паматнік народního písemnictví, č. prír. 73/66, č. inv.8; 5. *Королева Н.* Предок. З анналів й легенд. – Торонто, 1961; 6. *Королева Н.* "Quid est veritas?" // Всесвіт. – 1996. – №3; 7. *Королева Н.* "Quid est veritas?" // Всесвіт. – 1996. – №4; 8. *Несподіване, щасливе знайомство* // Всесвіт. – №2. – К., 1993; 9. *Пушкін А.С.* Примечания к Евгению Онегину // Пушкин А.С. Сочинения. – М., 1958. – Т. 3; 10. *Шевченко Т.Г.* Твори: У 5-ти т. – К., 1984. – Т.1: Поетичні твори (1837-1847).

Надійшла до редколегії 20.09.06

А. Шестак

АНАЛІТИКОПСИХОЛОГІЧНА РЕЦЕПЦІЯ ПОЕМИ "СЛІПІЙ" Т. ШЕВЧЕНКА

Здійснено психологічний аналіз поеми Т. Шевченка "Сліпий", виділено архетипи, які відобразилися у творі, розкрито їх значення.

The psychological analysis of T. Shevchenko's poem "The blind man" was made, the archetypes reflected in this work of literature were marked out and their meaning was uncovered.

За останні роки вітчизняні вчені зробили чимало спроб пов'язати літературознавство із психологією, проте до застосування категорій такої галузі останньої науки, як аналітична психологія К. Юнга, вдавалися лише поодинокі дослідники: М. Моклиця, С. Пригодій, О. Шморгуненко, О. Гудзь. Хоча саме за допомогою складника аналітичної психології – теорії архетипів – К. Юнг та його послідовники пояснюють механізм впливу мистецтва на людину. Адже архетипи – це первісні схеми образів, що лежать в основі сновидінь, марень, міфів, чарівних казок, літературних і мистецьких витворів (в останніх вони, активізувавшись у свідомості окремого автора й пройшовши кризу неї, здобувають індивідуальне змістове наповнення). Вони узагальнюють колосальний досвід, набутий людством у процесі розвитку, і належать до глибинного шару людської психіки – колективного несвідомого. Головною властивістю цих первісних схем є нуменозність – здатність зачарувати, захоплювати й навіювати.

Мета нашої розвідки – визначити, які архетипи закладені в основі поеми Т. Шевченка "Сліпий". Її сюжет (його варто окреслити, бо аргументуватимемо ми не від теорії архетипів до тексту, а навпаки) зводиться до такого: юнак Степан дізнається, що батько і сестра Ярина насправді йому нерідні. Названий батько, заможний козак, розкриває свій намір зробити Степана спадкоєм-

цем і віддати за нього Ярину. Але висуває умову: спершу парубок повинен поїхати на Січ і спробувати там свої сили. Ставши козацьким отаманом, Степан потрапляє в турецький полон, а звідти повертається сліпим кобзарем. Проте близькі з радістю приймають його, і він бере шлюб із Яриною.

Більшість учених зараховує цю поему до творів Т. Шевченка на історичну тематику, виходячи з того, що в ній змальовані картини української минувшини. Проте Г. Грабович, який у своїй праці "Шевченко як міфотворець" проаналізував другу редакцію "Сліпого", названу "Невольник", звернув увагу на суттєву деталь. Дослідник спостеріг, що "протягом життя героя розкривається ціла історія козацтва від ранніх морських походів проти турків в кінці XVI – на поч. XVII ст. до зруйнування Запорозької Січі у 1775 році і створення на початку дев'ятнадцятого так званої Задунайської Січі" і дійшов висновку: "Перед нами міфічне стискання часу у великому масштабі" [1, с. 39]. Простіше кажучи, все те, що бачив і в чому брав участь Шевченко героєм, ніяк не вкладається в межі життя людини. Воно є нереальним. Про неймовірні подорожі і пригоди в літературі й міфах вдало висловився відомий американський міфолог Дж. Кемпбел: "Ось чому ці події фантастичні й "нереальні" – вони представляють психологічні, а не фізичні тріумфи" [3, с. 30]. Якщо врахувати ще й те, що Т. Шевченко не